

CÍSAŘSKÁ POLITIKA

RAKOUSKO-UHERSKO A NĚMECKO
V EVROPSKÉ POLITICE 1906-1914

Aleš Skřivan

CÍSAŘSKÁ POLITIKA

**RAKOUSKO-UHERSKO A NĚMECKO
V EVROPSKÉ POLITICE 1906-1914**

Aleš Skřivan

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Recenzovali:

prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.

prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

Copyright © Aleš Skřivan, 2022

Cover Illustrations © Žaneta Kortusová, 2022

Cover © Lukáš Tuma, 2022

Photos © Bibliothèque nationale de France, Library of Congress,

Museum für Kunst und Gewerbe Hamburg, New York Public Library,

Wikimedia Commons, 2022

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2022

ISBN 978-80-278-0059-9 (print)

ISBN 978-80-278-1147-2 (ePub)

ISBN 978-80-278-1148-9 (mobi)

ISBN 978-80-278-1149-6 (pdf)

OBSAH

Použité zkratky	7
Úvod	9
I. Poslední klidná léta (1906–1908)	13
II. Bosenská krize (1908–1909)	91
III. Mezihra (1909–1912)	229
IV. Balkánské války (1912–1914)	301
V. Před katastrofou (1913–1914)	415
Epilog	465
Bibliografie	469
Nepublikované prameny	469
Publikované prameny	471
Paměti a deníky	473
Tisk	474
Literatura	475
Summary	493
Jmenný rejstřík	497

POUŽITÉ ZKRATKY

Ad. Reg.	Administrative Registratur
BD	British Documents on the Origins of the War 1898–1914
BM	Berliner Monatshefte (v letech 1923–1926 pod titulem Die Kriegsschuldfrage, 1927–1929 Die Kriegsschuldfrage/Berliner Monatshefte, 1930–1944 Berliner Monatshefte/ Die Kriegsschuldfrage)
BPH	Brandenburg-Preußisches Hausarchiv
BS	Balkan Studies
CEH	Central European History
DABH	Diplomatische Aktenstücke betreffend Bosnien und die Herzegowina. Oktober 1908 bis Juni 1909.
DAEB	Diplomatische Aktenstücke betreffend die Ereignisse am Balkan. 13 August 1912 bis 6 November 1913.
DARM	Diplomatische Aktenstücke über die Reformaktion in Mazedonien 1902–1906.
DDF	Documents diplomatiques français 1871–1914
EEQ	East European Quarterly
EG	Europäische Gespräche
EHR	English Historical Review
F.	Fach
GP	Die Große Politik der Europäischen Kabinette 1871–1914
GStA-PK	Geheimes Staatsarchiv – Preußischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
HJ	Historical Journal
HZ	Historische Zeitschrift
IBZI	Internationale Beziehungen im Zeitalter des Imperialismus. Dokumente aus den Archiven des Zarismus und der Provisorischen Regierung.
inv. j.	inventární jednotka
inv. č.	inventární číslo
JCEA	Journal of Central European Affairs

JCH	Journal of Contemporary History
JMH	Journal of Modern History
KSF	Kriegsschuldfrage
k.	karton
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MM	Militärgeschichtliche Mitteilungen
MÖStA	Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs
MWR	Militärwissenschaftliche Rundschau
MZA	Moravský zemský archiv, Brno
ÖA	Österreich Archiv
ÖAW	Österreichische Akademie der Wissenschaften, Sitzungsberichte
ÖUA	Österreich-Ungarns Außenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des österreichisch-ungarischen Ministeriums des Äußern.
PA	Politisches Archiv
PSQ	Political Science Quarterly
Rep.	Repositur
RHD	Revue d'histoire diplomatique
SEER	Slavonic and East European Review
SÖOSI	Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts
SPHA	Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichrates
SSDR	Stenographische Sitzungsprotokolle der Delegation des Reichsrathes
Sten. Ber.	Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Deutschen Reichstages
VÖOSI	Veröffentlichungen des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts

ÚVOD

Spojenectví Rakousko-Uherska a Německa, vzniklé v roce 1879, bývalo současníky a později zčásti i historiky hodnoceno jako podřízenost slabšího partnera silnějšímu. Tento pohled byl a nepochybně je zjednodušením. Aliance středoevropských velmocí existovala téměř čtyři desetiletí a nejednou podstatným způsobem ovlivnila vývoj mezinárodních vztahů. Nelze však říci, že by její povaha a působení byly vždy jednoznačné. Od samého začátku její existence se mezi partnery projevovaly vážné rozpory, determinované a ovlivňované rozdílností některých jejich základních zájmů v oblasti zahraniční politiky. Porážky v letech 1859 a 1866 znamenaly konec rakouského vlivu na Apeninském poloostrově a v Německu, kde se Habsburkové mocensky angažovali po staletí. Porážka Francie a vznik Německého císařství vzaly v metropoli na Dunaji s konečnou platností vítr z plachet těm, kdož pomýšleli na odvetu za rok 1866 a na obnovu vlivu v německém prostoru. Hlavní a v podstatě již poslední významnou oblastí zahraniční politiky Rakousko-Uherska se stal Balkán, kde se však monarchie opakovaně střetávala se zájmy Ruska. Jestliže v první polovině sedmdesátých let 19. století působení tohoto antagonismu oslabovala existence Spolku tří císařů, pak východní krize v letech 1875–1878 ukázala v ostrém světle divergenci zájmů obou velmocí, již neodstranila ani obnova spolupráce „tří východních dvorů“ na počátku osmdesátých let. Vztah Německa k Rusku, po dvě desetiletí určovaný Bismarckovým kursem, ovlivněným snahou udržovat pokud možno dobré vztahy k Petrohradu, byl v mnoha případech rozdílný. To se projevilo v opačné poloze i po pádu „železného kancléře“, kdy tzv. Nový kurs vedl k podstatnému zhoršení vztahu Německa k Rusku, zatímco Vídeň a Petrohrad dospěly roku 1897 k pozoruhodnému dorozumění o balkánských záležitostech, které fungovalo plných deset let. Také vztahy obou partnerů k Francii byly zřetelně odlišné.

Hlavním německým cílem v období Bismarckova kancléřství bylo udržet Francii v mezinárodní izolaci a navzdory dílčím signálům nebylo možné překonat důsledky války v letech 1870–1871 ve vzájemném vztahu Berlína a Paříže. Naproti tomu vztahy mezi Francií a Rakousko-Uherskem byly většinou korektní, ba dokonce přátelské. Podobně rozdílný byl poměr Německa

a Rakousko-Uherska k Itálii. Zatímco vztahy mezi Berlínem a Římem je většinou možno označit za uspokojivé, tradiční nevraživost mezi Rakousko-Uherskem a Itálií podpisem smlouvy o Trojspolku nebyla eliminována. Lze vcelku bez nadsázky říci, že se vlastně nikdy v úplnosti nepodařilo odstranit podezřívavost, již vůči sobě tito spojenci chovali. Značné rozdíly postupně vznikly ve vztahu Německa a Rakousko-Uherska k Velké Británii. Poměr Vídně a Londýna byl až do bosenské krize v roce 1908 v podstatě téměř trvale přátelský. Vztah Německa a Velké Británie již od doby Bismarckovy osciloval mezi dvěma krajními póly. Na jedné straně se Berlín několikrát marně pokusil o sblížení s Británií a její pevnější připoutání k Trojspolku. Na druhé straně německá koncese na stavbu Bagdádské dráhy a vzrůst vlivu Němců v Turecku, tempo a rozsah německého námořního zbrojení, konkurence na světových trzích – tyto a další faktory ovlivňovaly vzájemný vztah obou velmocí negativně a v posledních letech před první světovou válkou působily stále silněji.

Základním cílem autora je prezentovat a zhodnotit vývoj a proměny vzájemného vztahu obou centrálních mocností v letech 1906–1914, jejich pozici v koncertu velmocí i úlohu na mezinárodní scéně. Pozornost je zcela záměrně a jednoznačně soustředěna na sféru diplomacie a mezinárodních vztahů. Pokud jde o časové vymezení zkoumaného údobí, rok 1906 byl pojat jako východisko především s ohledem na významné personální změny na politické scéně habsburské monarchie. Zejména nástup barona Aehrenthala do funkce ministra zahraničí byl změnou klíčového významu, at již vezmeme v úvahu jeho úsilí o upevnění velmocenského postavení monarchie, či pokus chopit se kormidla trojspolkové lodi. První léta Aehrenthalova úřadování (1906–1908) byla relativně klidným údobím, kdy ještě fungovala *détente* mezi habsburskou monarchií a Ruskem ohledně Balkánu, a Vídeň v dané souvislosti nemusela usilovat o výraznější podporu německého spojence. Klíčovým zlomem, znamenajícím počátek trvalého růstu napětí v mezinárodních vztazích, se stala bosenská anekční krize v letech 1908–1909. Během ní německý kancléř Bülow jednoznačně opustil někdejší bismarckovský kurs vůči rakouské politice na Balkáně a poskytl Rakousko-Uhersku důraznou podporu v jeho sporu s Ruskem a Srbskem. Rusko, oslabené porážkou ve válce s Japonskem i důsledky revoluce v roce 1905, tehdy nemohlo riskovat ozbrojenou konfrontaci a utrpělo diplomatickou porážku, jejíž důsledky měly podstatný vliv nejen na jeho vztah k centrálním mocnostem, ale na celkový vývoj mezinárodních vztahů až do první světové války.

Další fáze, vymezená léty 1909–1912, přinesla ve vztahu Německa a Rakousko-Uherska kolize a především podstatné změny, pokud šlo o limity fungování spojenecké vazby. Nástup Kiderlena-Wächtera do funkce státního sekretáře německého zahraničního úřadu v roce 1910 vedl k závažné změně přístupu Berlína ke spojenci. Nešlo jen o důsledky poněkud jednostranného pokusu dosáhnout zlepšení vztahu k Rusku za postupimské schůzky Viléma II., Mikuláše II. a jejich ministrů. Kiderlen především nebyl ochoten poskytnout podunajské monarchii onen pověstný „bianko šek“ v souvislosti s případnými akcemi na Balkáně a se vši rozhodností usiloval o širší bázi německé zahraniční politiky v rámci velmocenského koncertu, především na základě zlepšení vztahu k Velké Británii. Vídeň oplatila partnerovi svým způsobem stejnou mincí, neboť mu za druhé marocké krize v roce 1911 neposkytla očekávanou diplomatickou podporu a celkem ostentativně dávala najevo, že monarchie nemá v mimoevropských oblastech žádné vitální zájmy.

Důsledky tohoto kursu se měly projevit především v souvislosti s vývojem za balkánských válek (1912–1913), kdy Berlín jednoznačně preferoval spolupráci s Brity před balkánskými zájmy spojence a nebyl příliš ochoten brát na vědomí důsledky oslabování jeho pozice. Kiderlenova smrt na konci roku 1912 však v Německu otevřela cestu k obratu a opětné výraznější podpoře spojence, třebaže nikoli v té míře, již svého času poskytl habsburské monarchii kancléř Bülow. Tlak na Balkáně dal vzniknout hrozbě, že Rakousko-Uhersko bez důrazné podpory Německa ztratí postavení velmoci, či se dokonce v tísní obrátí k Dohodě. Není divu, že za těchto okolností pocítovali v Berlíně hrozbu mezinárodní izolace stále naléhavěji a nechtěli riskovat ztrátu jediného spolehlivého spojence. Proto je také v posledních měsících před vypuknutím první světové války na německé straně zřetelná snaha po upevnění vzájemné vazby. Tým důvod pak Němce po sarajevském atentátu vedl k jednoznačné podpoře habsburské monarchie a prosazování požadavku rázné akce proti Srbsku. Lze tedy říci, že v tomto historicky poměrně krátkém úseku let 1906–1914 vazby Rakousko-Uherska a Německa zdaleka nebyly konstantní a jejich spojenecký vztah prošel několika zčásti podstatně odlišnými vývojovými fázemi. Třebaže ekonomická i vojenská síla jednoznačně předurčovala Německo k dominantní roli, rozhodně nelze říci, že by ji Berlín hrál vždy a za všech okolností. Veden snahou objasnit pozici Rakousko-Uherska se autor snaží hledat a nalézt odpověď na otázku, jaká byla povaha spolupráce centrálních velmocí v jednotlivých vývojových fázích, do jaké míry se v ní projevují důsledky případné závislosti či na druhé straně vzájemných rozporů, ba dokonce rivality.

I. POSLEDNÍ KLIDNÁ LÉTA

1906—1908

Rakousko je těžce nemocné.

Alois Lexa von Aehrenthal

Agenor hrabě Gołuchowski, „ministr císařského a královského domu a zahraničí“ – tak zněl jeho plný titul –, dospěl k názoru, že dále nebude snášet neustálé výpady uherských poslanců v delegacích a ostré útoky maďarského tisku, a rozhodl se odstoupit. Úsilí císaře Františka Josefa I. odvrátit ministra od jeho záměru a zmírnit uherský tlak nebylo úspěšné, a tak v pondělí 22. října 1906 sedmapadesátiletý polský aristokrat na svůj úřad rezignoval. O dva dny později byl jeho nástupcem jmenován dosavadní rakousko-uherský velvyslanec v Petrohradě baron Alois Lexa von Aehrenthal.

Šlo o další klíčovou personální změnu na politické scéně habsburské monarchie v roce 1906. Na podzim dospěl k vyvrcholení „vážný pokus zvládnout domácí situaci pomocí mužů, kteří měli představitost“.¹ První vlaštvou v tomto ohledu byla rezignace šéfa generálního štábu 18. února 1906. Šlo bezesporu o změnu zásadního významu, neboť polní zbrojmistr hrabě Beck-Rzikowsky, vrstevník a přítel Františka Josefa z mládí, vykonával tuto

*Agenor Maria Adam hrabě
Gołuchowski, rakousko-uherský
ministr zahraničí
v letech 1895–1906.*

¹ BRIDGE, Francis Roy, *The Habsburg Monarchy among the Great Powers, 1815–1918*, New York, Oxford, Munich 1990, s. 268.

funkci čtvrt století a těšil se neomezené důvěře panovníka. V červnu vystřídal v čele předlitavského kabinetu prince Hohenloheho Max Vladimír von Beck, někdejší učitel a přítel následníka trůnu arcivévody Františka Ferdinanda d'Este. Nový premiér byl rozhodnut prosadit volební reformu a hodlal zaujmout jednoznačně pevný postoj vůči tlakům z Uher. Je otázkou, zda a do jaké míry ovlivnil ambiciózní následník nominaci Becka a Aehrenthala.² Existují názory, že císař neměl lepší možnost než jmenovat právě jeho,³ dokonce i hrabě Khevenhüller, uváděný jako další možný kandidát,⁴ konstatoval, že od počátku byla jedinou vážně míněnou kandidatura Aehrenthalova.⁵ V maďarských politických kruzích se ještě uvažovalo o nominaci prince Franze Liechtensteina, Aehrenthalova předchůdce ve funkci velvyslance v Petrohradě.⁶ Na druhé straně zcela zřetelný byl vliv arcivévody Františka Ferdinanda na jmenování nového náčelníka generálního štábu, jímž se 18. listopadu 1906 stal polní podmaršálek Franz Conrad von Hötzendorf.⁷ Také skutečnost, že 24. října 1906 barona Pitreicha vystřídal v čele ministerstva války generál von Schönaich, počítal arcivévoda ke svým úspěchům. „Díky bohu, že Gołuchowski a především ten hrozný Pitreich jsou pryč. Jejich nástupci jsou zcela moji muži. S trojlístkem Beck, Aehrenthal, Schönaich se nechá famózně pracovat,“⁸ pochvaloval si v dopise Beckovi z 20. října 1906. Ironií osudu bylo, že v nepřilíš vzdálené budoucnosti mělo dojít k postupnému odcizení ve vztahu Františka Ferdinanda k uvedeným osobnostem. Podstatnou roli jistě sehrála skutečnost, že zejména v případě Aehrenthala a Conrada šlo o výrazně silné individuality, které byly

² MÜLLER, Eugenie Maria, *Der Konflikt Conrad – Aehrenthal*, Diss., Wien 1978, s. 6an.

³ CARLGREN, Wilhelm M., *Iswołsky und Aehrenthal vor der bosnischen Annexionskriese. Russische und österreichisch-ungarische Balkanpolitik 1906–1908*, Uppsala 1955, s. 100.

⁴ Aehrenthala navrhl císaři Gołuchowski. Kromě Khevenhüllera se zpočátku ještě hovořilo o možné nominaci velvyslance v Londýně hraběte Mensdorffa-Pouillyho. Ten byl osobním přítelem krále Eduarda VII., očekávalo se tudíž, že by mohl podstatně přispět ke sblížení s Británií, aniž by byl oslaben Trojspolek.

⁵ SCHLITTER, Hanns, *Rudolf Graf Khevenhüller*, Wien 1911, s. 29.

⁶ Srov. komentář listu *Berliner Neueste Nachrichten* z 23. 10. 1906.

⁷ MÜLLER, E. M., c. d, s. 12an. Ke vztahu Conrada a následníka trůnu srov. KISZLING, Rudolf, Feldmarschall Franz Graf Conrad von Hötzendorf (1852–1925), in: HANTSCH, Hugo (ed.), *Gestalter der Geschichte Österreichs*, sv. 2, Studien der Wiener Katholischen Akademie, s. 551–565; s. 557.

⁸ KISZLING, Rudolf, *Erzherzog Franz Ferdinand von Österreich-Este. Leben, Pläne und Wirken am Schicksalsweg der Donaumonarchie*, Graz – Köln 1953, s. 94.

sotva ochotny se trvale přizpůsobovat a podřizovat rozkolísané povaze následníka. Pro pozici Františka Ferdinanda rovněž „bylo politováníhodné, že císař s ním konzultoval jen výjimečně, což způsobilo, že byl v izolaci“.⁹

*Alois Lexa von Aehrenthal,
rakousko-uherský ministr zahraničí
v letech 1906–1912.*

*Franz Conrad von Hötzendorf,
náčelník generálního štábu
rakousko-uherské armády.*

Nový šéf na vídeňském ministerstvu zahraničí na Ballhausplatzu se názory i představami od Gołuchowského v mnoha ohledech lišil. Zatímco ten proslul jako tvrdošíjný zastánce *statu quo* a odpůrce jakýchkoli podstatnějších změn, cílem energického Aehrenthala byla silná konstruktivní zahraniční politika, která by vedla k celkovému zlepšení mezinárodního postavení monarchie. Nový ministr „byl rozhodnut oživit ochabující prestiž Rakousko-Uherska a opustil politiku *statu quo* svého předchůdce“.¹⁰ K dosažení tohoto cíle měly vést reformy nového ministra, které se týkaly jak vídeňské centrály, tak zahraniční služby.¹¹

⁹ KISTE, John van der, *Emperor Francis Joseph. Life, Death and the Fall of the Habsburg Empire*, Stroud 2005, s. 201.

¹⁰ GODSEY, Jr., William D., *Aristocratic Redoubts. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette (Indiana) 1999, s. 106.

¹¹ Tamtéž, s. 102–123.

*Budova na vídeňském náměstí Ballhausplatz,
sídlo rakousko-uherského ministerstva zahraničí.*

Rakouský i německý tisk nominaci přijal většinou velmi pozitivně.¹² „Povolání svobodného pána von Aehrenthala do úřadu ministra zahraničních věcí bylo přivítáno s radostí všemi přáteli klidné a cílevědomé politiky [...], je známou skutečností, že svobodný pán von Aehrenthal je věrným stoupencem Trojspolku, a jmenovitě aliance s Německem pro něj znamená pilíř zahraniční politiky monarchie,“¹³ psal list *Wiener Allgemeine Zeitung*. Byly oceňovány profesionální předpoklady nového ministra i zkušenosti, které získal jako presidiální šéf za ministra zahraničí Kálnokyho.¹⁴ Podle názoru tisku byla jmenováním „vyřešena krize v našem zahraničním úřadu, a neváháme říci, že uspokojivým způsobem“.¹⁵

Baron Aehrenthal byl nepochybně osobností pozoruhodnou a velmi výraznou, ale i značně rozpornou. Za bosenské krize v letech 1908–1909 přivedl habsburskou monarchii na pokraj války, jeho postup v některých případech a souvislostech lze sotva ospravedlňovat. Z nejednoho důvodu je třeba dát zapravdu názoru, že v roce 1908 uvedl do pohybu procesy a události, které

¹² Srov. zprávy a komentáře listů *Allgemeine Zeitung* (Mnichov), *Deutsches Volksblatt*, *Neue Freie Presse*, *Neues Kleines Journal* (Budapešť), *Das Vaterland*, *Wiener Allgemeine Zeitung* a *Die Zeit* z 24. 10. 1906 a vídeňské *Reichspost* z 25. 10. 1906.

¹³ *Wiener Allgemeine Zeitung*, 24. 10. 1906.

¹⁴ *Neue Freie Presse*, 24. 10. 1906.

¹⁵ *Reichspost*, 25. 10. 1906.

ve svých důsledcích znamenaly nezadržitelné směřování ke katastrofě roku 1914.¹⁶ Na druhé straně můžeme narazit na názor, nikoli neopodstatněný, že Aehrenthal chtěl světové válce zabránit.¹⁷ Již hodnocení současníků kolísala od nekritického obdivu až po paušální odsuzování. V dané souvislosti se jeví nezbytným hledat odpověď na otázku, kdo vlastně byl nový ministr zahraničí podunajské monarchie, jaký byl jeho původ, zázemí, dosavadní kariéra a zkušenosti i plány v zahraniční politice.

Alois Leopold Johann Baptist baron Lexa von Aehrenthal se narodil 27. září 1854¹⁸ na Hrubé Skále v Čechách jako syn Johanna Baptisty Lexy von Aehrenthala, předáka ústavověrných německých velkostatkářů. Jeho matka byla rozená hraběnka Thun-Hohensteinová. Americký historik Salomon Wank¹⁹ sledoval v šedesátých letech aehrenthalovskou stopu v českých archívech a prokázal, že „přínejmenším od poslední čtvrtiny sedmnáctého století byli Aehrenthalovi předkové malí rolníci a řemeslníci, kteří žili v Přífbřami a okolí. Byli římskými katolíky a téměř určitě českého původu“.²⁰ Ministrův předek pražský měšťan Johann Anton Lexa byl nobilitován v roce 1790 císařem Leopoldem II. a získal přídomek „von Aehrenthal“. Do stavu baronského byl povýšen ministrův dědeček Johann Baptist Anton Lexa von Aehrenthal v roce 1828.²¹

Budoucí státník studoval nejprve dva semestry v Bonnu, poté pokračoval v právnických studiích v Praze a po absolutoriu nastoupil jako neplacený

¹⁶ Srov. ALBERTINI, Luigi, *The Origins of the War of 1914*, sv. I, London 1952, s. 300; HOJIER, Olof, *Le Comte d'Aehrenthal et ses méthodes diplomatiques*, in: *Revue d'histoire diplomatique* (dále jen RHD), Vol. 41, Paris 1927, s. 373–385; SZILASSY, Julius von, *Der Untergang der Donau-Monarchie*, Berlin 1921, s. 38.

¹⁷ MOLDEN, Berthold, *Alois Graf Aehrenthal. Sechs Jahre äußere Politik Österreich-Ungarns*, Stuttgart, Berlin 1917, s. 213. Berthold Molden měl k Aehrenthalovi velmi blízko, jeho soudy jsou místy dosti nekritické. Na druhé straně mu nelze upřít snahu pochopit složitou osobnost rakousko-uherského ministra zahraničí.

¹⁸ Molden i Hantsch chybně uvádějí jako datum Aehrenthalova narození 27. listopad 1854 Srov. MOLDEN, B., c. d., s. 15, resp. HANTSCH, Hugo, Außenminister Alois Lexa Graf Aehrenthal (1854–1912), in: HANTSCH, Hugo (ed.), *Gestalter der Geschichte Österreichs*, sv. 2, Studien der Wiener Katholischen Akademie, s. 513–526 (dále jen HANTSCH, H., Aehrenthal...); s. 515.

¹⁹ WANK, Salomon, A Note on the Genealogy of a Fact: Aehrenthal's Jewish Ancestry, in: *Journal of Modern History* (dále jen JMH), Vol. 41, No. 3, 1969, s. 319–326.

²⁰ Tamtéž, s. 325.

²¹ Tamtéž, s. 324.

vyslanceký atašé v Paříži. V roce 1878 byl vyslán na zastupitelství, které Vídeň tradičně řadila mezi nejdůležitější – na rakousko-uherské velvyslanectví v Petrohradě, kde působil pět let. V roce 1883 je povolán na ministerstvo do Vídně, jeho „učitelem“ se stal tehdejší ministr zahraničí hrabě Gustav Kálnoky. V roce 1888 se ve funkci legačního rady vrací opět do ruské metropole, s níž je svázána podstatná část jeho diplomatické dráhy. V letech 1895–1899 působil jako vyslanec v Bukurešti a v roce 1899 se jako velvyslanec vrátil potřetí do Petrohradu, odkud byl po sedmi letech působení povolán do úřadu ministra.

Během dlouholetého pobytu v carské říši si Aehrenthal dobře osvojil znalost ruského jazyka i literatury a stal se uznávaným odborníkem na ruské poměry, ať již šlo o problémy z oblasti kulturní, politické či hospodářské. Jako velvyslanec „byl velmi oceňován v politických kruzích Petrohradu a těšil se přízni a důvěře cara“.²² Konzervativní přesvědčení jej dovedlo k názoru, že pro zabezpečení stabilní mezinárodní pozice habsburské monarchie je nezbytný co nejlepší a úzký vztah k Rusku, a „jako přesvědčený stoupenec legitimního řádu a autority se orientoval na konzervativní kruhy Ruska, které spatřovaly destruktivní síly jak v revoluční aktivitě, tak v panslavismu“.²³ V této souvislosti narážíme na rozpor, s nímž se Aehrenthal vyrovnal až za svého působení v úřadě ministra. Je sice vcelku pochopitelné, že „choval sympatie k Rusku“, ale s ohledem na vynikající znalost prostředí, vnitřních problémů i charakteru a cílů ruské zahraniční politiky se jeho „přesvědčení jako politika, že společný postup Ruska a Rakousko-Uherska je pro obě země nutný a výhodný“²⁴ jeví jako obtížně pochopitelný sebeklam. Baron dospěl k názoru, že absolutismus je jedinou formou, jíž je možné efektivně vládnout kolosu carské říše. Avšak jeho představy, že by některé z metod carismu mohly a měly být uplatněny v Rakousko-Uhersku, jistě nesvědčí v jeho prospěch.

Pokud jde o charakterové rysy a odborné dispozice nového císařova ministra, je vhodné nechat promluvit současníky. Samozřejmě narážíme na diametrálně odlišná hodnocení, na rozdíl od uváženějších soudů historiků, vyslovených s odstupem času. Ostatně již „během jeho života hodnocení jeho zahraniční politiky prudce kolísalo. Na jedné straně jí byla vytýkána provokativnost, na druhé straně slabost“.²⁵ Nikdo nevyjadřoval pochybnosti

²² MOLDEN, B., c. d., s. 17.

²³ HANTSCH, H., Aehrenthal..., s. 516.

²⁴ MOLDEN, B., c. d., s. 17.

²⁵ PRIBRAM, Alfred Francis, *Austrian Foreign Policy 1908–18*, London 1923, s. 24.

o jeho schopnostech diplomata a politika, „zdálo se, že nový ministr má dostatek potřebné energie, dynamiky a smyslu pro orientaci“;²⁶ někteří pozorovatelé však brzy postřehli autoritativní přístup Aehrenthala, který nedovoloval svým podřízeným vyjadřovat stanoviska k zahraniční politice. Díky určitým přístupům a vlastnostem se ministr vskutku zdál být mužem 18. století „a jeho politické ideály odpovídaly spíše době absolutismu, v níž pouze monarchové a jejich ministři řídili zahraniční vztahy svých zemí“.²⁷ Rozhodně nebyl impulzivním člověkem, nesnažil se svou politikou nebo vystoupeními získat vliv na veřejnost, přesto, jak konstatoval známý politik Josef Maria Baernreither, „vážností, která jej naplňovala, vyvolával dojem, zesílený jeho klidem a věcností“.²⁸ Ve srovnání s poněkud bezstarostným Gołuchowskim byl Aehrenthal „mužem zcela odlišného ražení“, soudobým pozorovatelům se jevil jako „málomluvný člověk, který přikládá svým slovům zvláštní význam, jenž není vždy identický s tím, jak jsou věci chápány – uzavřený, ambiciózní a pilný muž, s nímž přišly na Ballplatz nové metody a nový duch“.²⁹ Vysoké sebevědomí profesionála, který si uvědomuje svou převahu a kvalitu, klid, věcnost, úžasná pracovitost a silná vůle, široký okruh znalostí i bohaté zkušenosti – všechny tyto dispozice nechaly „vzniknout příznivému dojmu o muži, který zná své řemeslo [...] a může se na sebe spolehnout, o člověku, který si je zcela jist svou věcí“.³⁰

Negativní vlastnosti a dispozice ministrovy však nelze přehlédnout a ponechat stranou. Podle svědectví hraběte Leopolda Berchtolda, který se stal Aehrenthalovým nástupcem v Petrohradu a převzal po jeho smrti vídeňské ministerstvo, měl baron velmi skeptický vztah k lidem, jimž, byť byli z jeho nejužšího okruhu, bezdůvodně nedůvěřoval.³¹ Ostatně jak se například ukázalo v souvislosti s ruským ministrem zahraničí hrabětem Izvolským za bosenské krize, neprojevil se jako příliš dobrý znalec lidí. V daném ohledu však narazíme

²⁶ BRIDGE, F. R., *The Habsburg Monarchy...*, s. 269.

²⁷ CARLGREN, W. M., *Iswolsky und Aehrenthal...*, s. 99.

²⁸ BAERNREITHER, Joseph Maria, REDLICH, Josef (ed.), *Fragmente eines politischen Tagebuchs. Die südslawische Frage und Österreich Ungarn vor dem Weltkrieg*, Berlin 1928, s. 88.

²⁹ Srov. STEED, Henry Wickham, *The Hapsburg Monarchy*, London 1913, s. 227.

³⁰ KANNER, Heinrich, *Kaiserliche Katastrophenpolitik. Ein Stück zeugenössischer Geschichte*, Leipzig, Wien, Zürich 1922, s. 82.

³¹ HANTSCH, Hugo, *Leopold Graf Berchtold. Grandseigneur und Staatsmann*, 2 sv., Wien, Graz, Köln 1963, sv. 1, s. 48 (dále jen HANTSCH, H., Berchtold...)

i na zcela opačná svědectví. Například významný diplomat Julius Szilassy popsal Aehrenthala jako „příjemného šéfa, kterého si mohl přát každý mladý atašé“. Za samozřejmé považoval, že ministr vyžadoval od svých podřízených stejné úsilí, jaké vynakládal sám, a v podstatě mu šlo o to „vychovat z každého příslušníka svého úřadu dobrého diplomata“.³²

K pozitivům lze sotva počítat ministrovu nepružnost, tvrdošijnost a zaujatost, s níž setrval na svých stanoviscích. „Pojal-li jednou vůči někomu zášť, uchoval si ji navždy. Dospěl-li k nějakému záměru, nikdy od něj neustoupil. Ani v osobních, ani v politických otázkách nikdy nezměnil jednou utvořený názor, nevyhýbal se žádnému konfliktu nebo sporu.“³³ Spolupracovníkům patrně nebyl příliš příjemný Aehrenthalův občasný sklon k přehnanému byrokratickému puntičkářství. Také vlastnost přehlížet skutečnosti, které nevyhovovaly jeho konceptu, občas vyváděla ministrovu podřízené z míry. Například Berchtold se v Petrohradě nejednou octl mezi dvěma mlýnskými kameny, jež představovala ruská politika a cíle jeho šéfa ve Vídni, a trpce si stěžoval na „hroznou vlastnost Aehrenthala přehlížet ty informace, které se mu nehodí do jeho komplikovaného a vratkého politického záměru“.³⁴

Některé názory a tvrzení je však třeba rozhodně odmítnout. Například stanovisko prince Franze Liechtensteina, rakousko-uherského velvyslance v Petrohradu v letech 1894–1898, že Aehrenthalův postup vůči Rusku byl ovlivněn „lehkomyšlnou politikou diktovanou osobní ješitností“³⁵ je z rodu povrchních soudů. Podobně je možno hodnotit závěr, že během jednání v Buchlovicích v září 1908 šlo Aehrenthalovi v první řadě o blamáž ruského ministra.³⁶

³² SZILASSY, J., c. d., s. 127. Baron Julius Szilassy von Szilas působil v letech 1908–1912 jako legační rada a později mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr na velvyslanectví v Petrohradě, načas byl povolán jako sekční šéf na ministerstvo do Vídně, v letech 1913–1917 byl vyslancem v Aténách.

³³ MÜLLER, E. M., c. d., s. 33.

³⁴ HANTSCH, H., Berchtold..., I, s. 136.

³⁵ O tomto Liechtensteinově názoru se zmiňuje německý *chargé d'affaires* ve Vídni hrabě Brockdorff-Rantzau ve zprávě kancléři Bülowovi, Nr. 250 ze 17. září 1908, in: LEPSIUS, Johannes, MENDELSSOHN BARTHOLDY, Albrecht, THIMME, Friedrich (eds.), *Die Große Politik der Europäischen Kabinette 1871–1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes*, (dále jen GP), sv. XXVI/1, Berlin 1926, Nr. 8931, s. 33.

³⁶ KANNER, H., Kaiserliche Katastrophenpolitik..., s. 83.